

СЬОГОДЕННЯ ТА ПРОГРАМА «ДИСКУЛЯРИЗАЦІЇ» ОСВІТИ ІВАНА ІЛІЧА

О. П. Мартиненко

аспірант кафедри філософії

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,

м. Чернівці

Email: dr.martynenko@gmail.com

Дискуляризація (від англ. deschool – вивести зі школи) – відмова соціуму від інституту “шкільної” освіти. Цей термін не треба плутати з поняттям “десекуляризація”. Його зміст перетинається зі змістом поняття “десекуляризація”, але не тотожний йому.

Дискуляризація – сучасна освітня тенденція, що стає дедалі помітнішою у світі та в Україні. Сьогодні її важко пропустити повз увагу, зважаючи на ажіотаж, створений інтенсивним запровадженням технологій дистанційного навчання. Провідником цієї тенденції став рух “теологія визволення”, що значно поживавився у 60-70 рр. минулого сторіччя.

Один із засновників ідеї дискуляризації – Іван Іліч (Ivan Illich), австро-американо-мексиканський філософ, соціолог, теолог, католицький священик, відомий представник постмодерністської філософії – тієї її частини, що творчо переосмислювала ідеї марксистської філософії (постмарксизм).

Наприкінці 60-х років філософії науки зазнала кризи, пов’язаної з утвердженням методологічного анархізму. Концепція П. Феєрабенда унеможливила подальший розвиток філософії науки у межах позитивістської доктрини, що добачала в науці утвердження принципів раціоналізму. Наука, будучи суспільним локомотивом, рушієм цивілізації, перетворилася на “догматичний інститут”, який репресивно впроваджував “ідеологію раціоналізму”. Заявлена П. Феєрабендом мета методологічного анархізму полягала у відокремленні науки від держави, руйнуванні її авторитету. Тобто, ця мета схожа на ту, що була у першому позитивізмі, лише об’єктом критики вже є не релігія, а сама наука. Отже, філософська течія, головним завданням якої було утвердження конструктивної домінації науки у суспільстві, дала поштовх процесу десекуляризації, а з нею і дискуляризації.

“Противниками” науки традиційно вважаються релігійні інститути і теологія. У той час, коли П. Феєрабенд наніс удар по позитивній філософії, вони, скориставшись моментом, почали свою програму постсекулярної реформації, що стосувалася багатьох соціальних сфер життя, зокрема, й освіти. Якщо коротко згадати ці тенденції, то це вже згадана “теологія визволення” та “теологія надії” (Ю. Мольт), “теологія досвіду” (Х. Кокс).

Соціальним тлом, на якому постала ідея дискультуризації, стали молодіжні страйки, які вразили західноєвропейські заклади середньої та вищої освіти. Гасла молоді були спрямовані не тільки проти шкільного устрою, а й проти багатьох традиційних цінностей західного суспільства.

Отже, суспільна ситуація сприяла появі програм із реформування освітньої системи. Головною претензією до освіти став принцип універсальності. Начебто “універсалізація” – не осягнення, а тільки ознайомлення учня з навчальними предметами. Е. Фром так пише про це: «Навчальні заклади – це виробничі підприємства, що виготовляють “пакунки” з “універсальним” знанням, стверджуючи, що їхня мета – ознайомлення учнів з найвищими досягненнями людського розуму...» [2, с. 256]. На думку вченого, універсальна освіта – чинник розпорошення уваги. Неможливо досконало оволодіти фахом, якщо постійно відволікатися на речі, котрі не мають до нього прямого стосунку. Там же, Фром згадує Івана Іліча, як фахівця, що добре осягнув цю проблему.

«У всьому світі, – пише І. Іліч, – школа спричиняє антиосвітній вплив на суспільство: школа визнається єдиним інститутом, що спеціалізується на освіті... Школа захоплює гроші, людей і добру волю, що має належати справжній освіті, крім того, вона не дає іншим соціальним інститутам брати на себе освітні завдання ...багато людей наївно вірять, що саме школа забезпечує людям соціальні переваги залежно від їхніх навчальних досягнень» [1].

Філософ жорстко критикує школу, але ж у будь-якої критики має бути раціональне зерно, або, принаймні, мотив. Звідси запитання: що саме не задовольняє І. Іліча у шкільній освіті? Які його пропозиції?

І. Іліч, аналізуючи ролі соціальних інститутів, ділить їх на два типи: “маніпулятори” та “відкриті”. Природно, що школа постає інститутом маніпуляції, для якого характерні ієрархія, бюрократія, жорсткий контроль тощо. Основне завдання програми дискультуризації він добачає в розвитку “відкритих” соціальних інститутів, у розгортанні ініціативи і самостійності особистості. Освіта для нього – особиста справа кожного, і не має сенсу передоручати виконання цієї соціальної ролі вчителям і школі. Універсалізація має бути замінена вузькою спеціалізацією. Учень має вчитись у фахівців, а не викладачів. Навчання повинно здійснюватися на умовах конвівальності – “мистецтва дружби”. Аналізуючи програму Римського клубу щодо обмеженого економічного зростання, І. Іліч вважає, що “конвівальність” соціальних інститутів може стати шляхом розв’язання проблеми перевиробництва, глобальної економічної кризи.

Конвівальність – ситуація, коли людина приймає рішення про те, яким має бути оптимальний рівень споживання її матеріальних благ. Освіта для І. Іліча – різновид споживання. Конвівальність – шлях усвідомленого споживання, без якого сучасну цивілізацію чекає катастрофа. Це буде кінець індустріального типу суспільства. Щоб не

допустити цього, філософ вказує на шлях обмеженого споживання – конвівальність, та окремий спосіб такого обмеження – дискуляризацію.

Насамкінець зазначимо, що програма І. Іліча, яка була розроблена у проміжку між 1968 і 1972 рр., ще донедавна вважалась утопічною, наївним проектом. Але дійсність 2020 року показує, що сучасне суспільство підхопило цю ідею, реалізувавши її в багатьох пунктах. Надалі можна очікувати подальшої реалізації постсекулярних ідей, закладених наприкінці 60-х – початку 70-х рр. минулого сторіччя.

Література

1. Іллич І. Освобождение от школ (1971) [Електронний ресурс] / Иван Иллич. – Режим доступу: <https://ru.theanarchistlibrary.org/library/ivan-illich-osvobojdenie-ot-shkol.pdf>
2. Фромм Э. Забытый язык. Иметь или быть / Эрих Фромм. – М.: АСТ: АСТ Москва, 2009. – 442 с.